

Lietuvos meno kūrėjų asociacija

Atsilikimo baimė apakina jos aukas

2013-05-03

ŽURNALAS: KULTŪROS BARAI

TEMA: Ur

AUTORIUS: Almantas Samalavičius

DATA: 2013-05

Atsilikimo baimė apakina jos aukas

Almantas Samalavičius

Su architektu, architektūros teoretiku ir urbanistu Leonu Krieru kalbasi Almantas Samalavičius

Leonas Krieras – belgų architektas, architektūros teoretikas ir urbanistas gimė 1946 m. Liuksemburge. Štutgarto universitete studijavo architektūrą, trejus metus dirbo architekto Jameso Stirlingo studijoje, vėliau kūrė Anglijoje, dėstė Architektūros asociacijoje ir Karališkojoje meno kolegijoje. Jungtinėse Amerikos Valstijose vadovavo SOMAI – vienam stambiausių pasaulyje architektūros institutų, dėstė Prinstono, Jeilio, Virdžinijos universitetuose.

Urbanistinius projektus kūrė Romai, Liuksemburgui, Vakarų Berlynui, Brėmenui, Stokholmui, Miunchenui, Vašingtonui, kitiems miestams – tarp jų minėtini Kajalos (Gvatemala), Poundberio (D. Britanija) plėtros planai (šiam vadovavo ir jį rėmė Velso princas). Be kita ko, Krieras parengė Sysaido kurorto Floridoje bendrąjį planą, suprojektavo Sintros miesto (Portugalija) archeologijos muziejų, architektūros centrą Majamio universiteto miestelyje, naują Aleksandrijos (Italija) kvartalą, *Tor Bella Monaca* Romoje (2010)...

Pasaulyje gerai žinomos jo knygos „Albertas Speeras, architektūra, 1932–1944“ (1985 ir 2013), „Architektūra: pasirinkimas ar likimas“ (1998), „Piešiniai architektūrai“, „Bendruomenės architektūra“ (abi 2009) ir kt.

Su Leonu Krieru, kuris laikomas vienu rimčiausių architektūrinio modernizmo (ypač funkcinio zonavimo ir priemiesčių plėtros) kritikų, aptarėme urbanizacijos ir statybų industrijos diktuojamas sąlygas, moderniosios urbanistikos ir architektūros ydas.

Almantas Samalavičius. *Modernizmas, įtikėjęs technologine pažanga, daug žadėjo,*

bet mažai ką sugebėjo tesėti. Nepaisant su juo susijusių nusivylimų, šis mentalinis ir fizinis paveldas vis tiek neužleidžia vietos naujam urbanistikos ir architektūros supratimui...

Leon Krier. Modernizmas ir įvairūs postmodernistiniai jo vediniai, kaip antai *high-tech*, rekonstrukcija, minimalizmas, „žvaigždžių“ architektūra (*Starchitecture*), modernistinis ir tradicionalistinis kičas, yra visiškai priklausomi nuo pigios iškasenų kuro energijos. Dominuojanti modernistinė statybos tipologija su dangoraižiais ir žemėraižiais, su priemiesčiais, kurie masiškai dauginasi geografiškai atskirtose monofunkcinėse zonose, galės gyvuoti tik tol, kol jai tarnaus pigi iškasenų energetika. Susidūrusi su neišvengiamais naftos piko sukeltais padariniais, atsilaikys tik labai nedidelė šios ydingos kolektyvinės praktikos dalis.

Modernizmo estetika reiškė pretenzijas, o galiausiai uzurpavo teisę į „naujumą“. Tačiau kai kurie išvalgūs dominuojančių urbanistikos ir architektūros tendencijų kritikai teigia, kad primygtinis „naujumo“ vaikymasis jau virto nauja nuobodybės forma. Esate architektūros teoretikas ir praktikas, ginantis senesnę Vakarų civilizacijos tradiciją, tad ką manote apie urbanistikos perspektyvas? Ar šiame amžiuje irgi gyvensime įkalinti modernizmo estetikos narve, ar galima tikėtis kokių nors proveržių?

Didžiąją to „naujumo“ dalį naujove laiko tik tie, kurie nieko neišmano. Architektūrinis modernizmas daugiausia imituoja formalius šaltinius, kurie yra kitapus architektūros lauko, nesvarbu, ar tai būtų mechanizmai, transporto priemonės, ginklų ar įnagių dizainas, biologiniai ar cheminiai gamtos elementai. Anksčiau maniau, esą tada, kai žmonės pagaliau suvoks katastrofiškus modernizmo padarinius, racionalus jų apsisprendimas paskatins pradėti radikalią architektūros ir urbanistikos reformą. Tačiau gebėjimas racionaliai mąstyti anaipol nereiškia, kad individualius ar kolektyvinius sprendimus diktuoja protas. Mus, tiek individualiai, tiek ir kolektyviai, įkalino iškasenų kuras. Pasak Jameso Kunstlerio, esame smarkiai apgirtę (tiesiogine to žodžio prasme) nuo degalų. Tačiau priklausomybės esmė, žinoma, yra ne jie patys, o mūsų apkvaišimas nuo jų.

Pasaulyje gausu labai įvairaus architektūros paveldo, tačiau modernybės logika privertė daugelį kultūrų atsisakyti savo tradicijų ir estetikos. Nepaisant to, kad Vakarų architektūros grandas Frankas Lloydas Wrightas reiškė gilią pagarbą Rytų tradicijoms, kad kūrėsi net Oriento sąjūdžiai, vis tiek visame pasaulyje triumfavo modernybė. Kokią kultūrinę žalą padarė tokia dirbtinės aplinkos homogenizacija? Kaip vertinate įvairių kraštų vietines architektūros tradicijas ir estetiką?

Modernizmas uzurpavo ne tik „naujumo“ sampratą, bet ir visą „modernybę“. Nors jis primetamas iš išorės, tačiau yra trokštamasis ir iš vidaus. Didelę šio geismo dalį motyvuoja jau ne fizinis apetitas ar poreikis, o tai, ką René Girard'as pavadino „metafiziniu geismu“. Kolektyvinis susižavėjimas, skatinamas individualaus geismo. Kaip dar galėtume paaiškinti „streso nekeliančių džinsų“ reiškinių? Jis nepatenkina jokio fizinio poreikio, išskyrus norą „daryti tai, ką daro kiti“. Geismas imituoti geidžiamą modelį yra toks stiprus, kad nustelbia net savisaugos instinktą, kaip ir, pavyzdžiui, anoreksijos atveju. Be to, esama nemažai painiavos, susijusios su tradicinės ir moderniosios architektūros santykiu. Le Corbusier išdėstytus „penkis

moderniosios architektūros punktus“ galėtų įvykdyti ir tradicinė architektūra, nes jie nėra technologiniai, o tiesiog programiniai. Tie punktai neprieštarauja tradicinės konstrukcijos tikslams, netrukdo naudoti natūralių statybos medžiagų. Akivaizdu, kad, brangstant iškastiniam kurui, sintetinių statybos medžiagų paklausa mažės, reikės naudoti natūralias vietines medžiagas. Tuo pat metu liausis dominavusi ir modernistinė tipologija, bus masiškai grįžtama prie tradicinio statinių tipo, kuri diktuoja klimatas, geografinė padėtis, dirvožemis.

Modernistinė architektūra – tai architektūros esperanto kalba, priklausoma nuo sintetinių statybos medžiagų ir klimato kontrolės mechanizmų. Problema yra ne tiek jos prigimtis, kiek pretenzijos būti vienintele legalia modernybės kalba, skelbiančia, esą tradicinė architektūra ir jos technikos yra „istorinės“, todėl „atgyvenusios ir anachronistinės“.

Praėjęs amžius garbino Universalaus architekto ar Didžiojo projektuotojo kultą, entuziastingai skelbiamą tokių skirtingų asmenybių kaip Wrightas, Buckminsteris Fulleris ir Le Corbusier. Tačiau pastaraisiais dešimtmečiais, sparčiai plėtojantis didmiesčiams ir augant nekilnojamojo turto rinkai, architektai jau nėra tokie savarankiški kaip anksčiau – tapę didelių kolektyvų dalimi, jie tarnauja statybų verslui. Pavienėms architektūros „žvaigždėms“ dar būdinga individuali estetika, tačiau dauguma šių laikinių architektų, regis, priversti susitaikyti su „paslaugų teikėjo“ vaidmeniu. Kaip šis statuso pokytis paveiks urbanistikos raidą?

Herojiška kūrėjo figūra, sumodeliuota tokių genijų kaip Michelangelas, Palladio, Wagneris, Picasso, Le Corbusier, tapo mimetiniu modeliu kiekvienam atskirai paimtam architektūros profesionalui. Tai dar vienas pavyzdys, kaip metafizinis geismas išstumia individualų geismą, todėl apima masinė frustracija, kai susiduriama su konkrečiais individo gebėjimais. Architektūros „žvaigždės“ tenkina pramogų alkį, kurdamos efektingus fejerverkus, kurie visame pasaulyje stulbina architektūros beraščius.

Daugeliui atrodo, kad ateitis susijusi su sparčiu didmiesčių ar megalopolių augimu. Prieš keletą dešimtmečių Constantinos Doxiadis platino ekumenopolio – pasaulinio miesto – viziją, kurią griežtai kritikavo ir atmetė Lewisas Mumfordas, kiti humanistai. Kai kurie kritikai tvirtina, kad dėl ekonominių ir aplinkosauginių priežasčių tiek didmiesčiai, tiek dangoraižių džiuuglės juose nebeturi ateities, ilginiui miestai pradės mažėti. Kaip Jūs įsivaizduojate urbanizacijos ateitį?

Romos klubas ir leidinio „Apie plėtros ribas“ [The Limits of Growth] autoriai Donella H. Meadows, Dennisas L. Meadowsas, Jørgenas Randersas, Williamas W. Behrensas III jau prieš 40 metų pateikė daug labai tikslų įžvalgų. Šiandien reikia suvokti didžiausią intelektualinę koncepciją, kuri teigia, kad technologija yra *technikų logosas*. Technologijos nėra nei aukštosios, nei žemosios, ši diferenciacija turi mažai ką bendra su protu, išmintimi, pažanga, ekologija. Ta iš jų, kuri, žvelgiant paviršutiniškai, atrodys aukštoji, gali būti labai žema, nes pražūtinga ekologijos požiūriu, ir atvirkščiai. Dabar gyvename tokiu esmingu tarpsniu, kai pradėdame kolektyviai suvokti, kad nebegalima remtis nuolatinio ekonominio augimo idėja, kuria buvo grindžiamas modernizmas ir pažanga. Kaip padengsime susidariusią ir vis didėjančią skolą, jei neįmanoma numatyti ekonominio augimo, pasibaigus naftos pikui ar vergų darbui? Tie, kurie apsimeta žinantys, esą žmogus toks išradingas, kad visada ras išeitį iš bet kokios situacijos,

nebegalės ilgai meluoti. Kad ir kaip šauniai mokslas tyrinėtų mikro- ir makropasaulius, iš esmės nėra jokio mokslo apie ekologišką civilizaciją. Kaipgi tie, kurie mums atstovauja, galės daryti protingus ilgalaikius sprendimus, jei nėra patikimų duomenų apie išteklius? Klausimai, į kuriuos mokslui reikėtų kuo skubiau atsakyti yra tokie: **koks žmonių skaičius ir kaip ilgai galės gyventi šiandieninėse vietovėse, regionuose, šalyse, kontinentuose, esant dabartinėms geoklimatinėms sąlygoms, dabartiniu politinės ekonomijos režimu ir su turimu techniniu, biologiniu inventoriumi? Kokia galėtų būti moralinė, estetinė, techninė ir technologinė vertybių sistema, esant ribotiems laisvos energijos ištekliams?**

Politikai vis labiau spaudžiami kuo skubiau daryti aplinkosauginius sprendimus. Nors visi viliamės, kad tie sprendimai grindžiami solidžia informacija, dažniausiai jie tėra rezultatas hipotezių, turinčių labai menką mokslinį ir filosofinį pagrindą, be to, juos kur kas labiau motyvuoja industriniai negu ekologiniai interesai.

Intelektualinis skurdas lemia ir sprendimus, susijusius su urbanistine plėtra, statybos technologijomis ir transportu. Visko, kas naudinga, kas teikia pasitenkinimą ir ko geidžiama, dydis, forma ir svoris būna riboti. Branda yra galutinis bet kokio sveiko augimo tikslas. Priemiesčių daugėjimas kaip priešprieša pernelyg didelei ekspansijai anaip tol nereiškia, kad miestai galės augti netapdami parazitais, pražūtingais gamtai ir žmonėms. Pernelyg mažai žinome apie ilgalaikio planetos tvarumo galimybes ar net paskirų vietų gebėjimą ištvirti. Urbanistikos ir architektūros požiūriu gigantomanija, pasireiškianti kaip meilė dangoraižiams ir žemėraižiams, turi būti įveikta, nes tai pasibaigusios ikiekologinės eros atgyvena – juk industrinių kolosų gyvybę palaiko išimtinai iškasenų kuras.

Man nesuvokiama, kaip protingiems individams gali kelti susižavėjimą dangoraižių miestas ir jo padarinys – priemiesčiai. Dangoraižis (vertikalumo siekis) ir priemiestis (horizontalumo siekis) gali būti sėkmingi pavieniai objektai, tačiau tapę pagrindiniu planetos apgyvendinimo modeliu, jie yra aplinkos košmaras visais – ekologijos, politikos, ekonomikos, sociumo ar kultūros – atžvilgiais.

Kaip vertinate naujus sąjūdžius, pavyzdžiui, ar Naujoji urbanistika padės įveikti avangardinį modernizmą, plačiai išsikerojusį visame pasaulyje? Ar mažesnio masto urbanistiniai projektai ir socialiniai eksperimentai dabarties miestuose parodys kelius, kaip išbristi iš krizės, į kurią įklampino neribota plėtra per pastaruosius du šimtmečius?

„Darnus miestas“ yra metafizinis idealas, utopinė pasakėčia. Realybėje egzistuoja neapibendrinami, pragmatiški tokio miesto modeliai. Tai tik dalinės vizijos. Tradiciniai planavimo ir statybos būdai, kuriais remiasi Naujosios urbanistikos chartija, yra šis tas daugiau negu vizija, nes jie pagrįsti tvirta sąveika tarp urbanistinės formos ir kraštovaizdžio, tarp konstrukcijos ir architektūrinio pavidalo, taigi remiasi ne paprasčiausia istorija, bet amžių patvirtinta patirtimi. Be objektyvių geometrinių ir fizinių savo charakteristikų, šie modeliai apibendrintai reprezentuoja patraukliausias formas, kokias žmonija gebėjo sukurti iki šiol. Dabar jau akivaizdu – tai padėtų atremti iššūkius, su kuriais susiduriame, siekdami, kad miestai būtų tvaresni ir tinkamesni gyventi.

Nors aplinkosaugos situacija katastrofiška, tiek nacionalinės vyriausybės, tiek mokslų akademijos ir kiti oficialūs tyrimų institutai jaučiasi bejėgiai ir beginkliai, todėl iki šiol nėra neprasižijojo, kad pateiktų kokį nors raidos modelį, tinkamą ilgalaikiai perspektyvai. Naujosios urbanistikos chartija, kuriai pritarė JAV Kongresas, kol kas yra vienintelė nuosekli, logiška, globali ekologiškos plėtros projekto formuluotė, ją inicijavo ir pateikė nepriklausomi profesionalai, paisydami visuotinių interesų.

Naujosios urbanistikos teoriją reikėtų vertinti atskirai nuo praktinio jos taikymo, nes praktika kiaurai priklausoma nuo privataus sektoriaus užgaidų. Vietoves, aukštį, tankį ir įgyvendinimo būdą apibrėžia klientų verslo planai ir egzistuojantys zonavimo reikalavimai. Dar pridurkime ir tą kompromitacijos vaju, kurio griebėsi pokyčiams nepasirengusi, priešiška profesinė aplinka drauge su įstatymų leidėjais ir biurokratais.

Naujosios urbanistikos sąjūdžio vertę lemia ne daugybė fragmentiškai įgyvendintų projektų, bet plati aplinkosauginė vizija ir ambicijos. Naujoji urbanistika nėra kokia nors nepajudinama doktrina. Kaip mokslinė teorija, ji remiasi bandymais ir atsižvelgia į klaidas, eksperimentai klasifikuojami, nustatant ilgalaikį jų vertingumą. Naujosios urbanistikos žinija tikrai nėra nei teologija, nei transcendentinė teorija, – tai technologija, skirta tam, kad gyvenimas planetoje būtų tvarkomas ekologiškai, estetiškai ir etiškai.

Kadaise Mumfordas išpopuliarino sampratą „naudinga praeitis“. Kokia estetinio ir kultūrinio paveldo dalis tebėra reikšminga, nepaisant ideologinio siautulio, kuris jau beveik ištisą šimtmetį apėmęs meną, architektūrą ir urbanistiką?

Tradicinė architektūra visais savo pavidalais yra neatsiejama statybos technologijų dalis. Pasmerkti ją kaip istorines mirusias kalbas tolygu imtis ideologinio smegenų plovimo. Atsisakyti tūkstantmečiais gludintos techninės patirties reiškia pasmerkti save technologiniam neraštingumui. Per pastaruosius šimtą metų daug sužinota apie sintetines statybos medžiagas, tačiau natūralių statybos medžiagų naudojimas ir net nusimanytas apie jas katastrofiškai sumenko. Patirtis pagal apibrėžimą yra praeities dalykas. „Atsilikimo baimė“ visame pasaulyje kontroliuoja didžiulę broliją, tikinčią, kad modernizmas yra šventas ir išskirtinai teisėtas. Teorija, kurios smegenys mirė jau prieš pusę šimto metų, vis tiek užima dominuojančią poziciją akademijoje ir diktuoja kultūros industrijai, nes ši priklausoma nuo akademikų. Ydingos teorijos, kurią rasti paskatino iškasenų kuro energija ir atavistinis tikėjimas begalinės pažangos mitu, gyvybė dabar dirbtinai palaikoma dėl regreso baimės. Atsilikimo baimė apakina jos aukas ir neleidžia naudotis technologiniu tradicinės architektūros ir urbanistikos lobynu. Užsitęsusi technologinė ir kūrybinė amnezija lėmė, kad dirbtinė aplinka katastrofiškai degradavo pasauliniu mastu. Prie tradicinės architektūros ir apgyvendinimo modelių sugrįšime – priešingai, negu esu tvirtinęs anksčiau, – ne dėl demokratiškos pasirinkimo galimybės, tą padaryti privers grėsminga lemtis ir žiauri būtinybė. Tų modelių skaičių, jų dydį ir mastą, formas ir medžiagas apibrėš geografija, klimatas ir ekologija.

Dėkoju už pokalbį.

